

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เครื่องช่วยหายใจ เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับช่วยการหายใจของผู้ป่วยที่ไม่สามารถหายใจได้เองเพื่อประทั่งเวลาให้แพทย์มีโอกาสรักษาสาเหตุการเจ็บป่วย และเพื่อบำบัดรักษาผู้ป่วยที่มีปัญหาระบบทางเดินหายใจให้ฟื้นคืนสู่ภาวะปกติ (ปราณี, 2543) ซึ่งในปัจจุบันเราพบว่าผู้ป่วยวิกฤตที่ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น (จิตรา, 2541) โดยเฉพาะในโรงพยาบาลศูนย์และโรงพยาบาลทั่วไป ซึ่งเป็นโรงพยาบาลในระดับตติยภูมิที่ให้บริการตรวจรักษาเฉพาะทางสาขาต่าง ๆ (สุพัตรา, 2543) ผู้ป่วยวิกฤตส่วนใหญ่จึงถูกส่งตัวเข้ามารับการรักษาในโรงพยาบาลเหล่านี้ ทำให้จำนวนเตียงในหอผู้ป่วยวิกฤตมีไม่เพียงพอกับความต้องการ ผู้ป่วยบางส่วนที่ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจจึงต้องพักรักษาอยู่ที่หอผู้ป่วยทั่วไป (จิตรา, 2541) จากสถิติผู้ป่วยที่ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจปี พ.ศ. 2546 ของโรงพยาบาลมหาราชนครศรีธรรมราช พบว่ามีผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจเข้ารับการรักษาในหอผู้ป่วยทั่วไปโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 30 รายต่อวัน (กลุ่มงานการพยาบาลโรงพยาบาลมหาราชนครศรีธรรมราช, 2546) ทั้งนี้เมื่อผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจเข้ามาอยู่ในหอผู้ป่วยทั่วไปซึ่งปกติจะเปิดโอกาสให้ญาติเข้ามาดูแลผู้ป่วยอย่างใกล้ชิดได้เกือบตลอดเวลา และพบว่าพยาบาลส่วนใหญ่มักจะคาดหวังให้ญาติเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยด้วย ทั้งนี้จากการศึกษาของฮาซิม (Hashim, 2004) เกี่ยวกับความคาดหวังของพยาบาลต่อการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองในโรงพยาบาล พบว่าพยาบาลทั้งหมดมีความคาดหวังในระดับสูงที่ต้องการให้ญาติเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วย ประกอบกับสภาพอาการของผู้ป่วยแม้ว่าจะเป็นผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลจากผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะทาง (เทวิกา, 2542) แต่ญาติก็ยังคงเป็นห่วงและวิตกกังวลต่อความเจ็บป่วยของผู้ป่วย (ทัศนีย์, 2540) และมีความต้องการที่จะเข้ามาดูแลให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยอย่างใกล้ชิด ซึ่งจากการศึกษาของนิภาวรรณและจันทร์พร (2541) ถึงความต้องการของญาติผู้ป่วยวิกฤตในหอผู้ป่วยศัลยกรรมอุบัติเหตุโรงพยาบาลชลบุรี พบว่าความต้องการของญาติที่จะให้ความช่วยเหลือและต้องการอยู่ใกล้ชิดกับผู้ป่วยเป็นความต้องการอันดับที่ 2 และ 3 ตามลำดับ รองจากความต้องการลดความวิตกกังวล และการศึกษาของจงกลและพรทิพา (2539) ถึงความต้องการของญาติผู้ป่วยในหออภิบาลผู้ป่วยหนัก พบว่าบิดามารดามีความต้องการด้านการช่วยเหลือผู้ป่วยเป็นอันดับ 2 รองจากความต้องการลดความวิตกกังวลเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามสภาพของผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจนับได้ว่าเป็นผู้ป่วยที่มีอาการหนัก (เทวิกา, 2542) ญาติอาจเกิดความเครียดและความกลัวจากสภาพของผู้ป่วยเองที่ไม่สามารถจะติดต่อพูดคุยกันได้นี้ เนื่องจากผู้ป่วยอาจไม่รู้สีกตัวหรือมีท่อช่วยหายใจ (ซอลดา, 2536) อีกทั้งสภาพแวดล้อมภายในหอผู้ป่วยที่ไม่คุ้นเคย อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้กับผู้ป่วยหนัก เช่น เครื่องมือในการช่วยชีวิต เครื่องดูดเสมหะ สายหรือท่อที่ออกจากตัวผู้ป่วย รวมทั้งแสงหรือเสียงเตือนของเครื่องมือบางชนิดที่ใช้กับผู้ป่วย ทำให้ญาติเกิดความตื่นตระหนกตกใจ (สมพันธ์, 2541; สุจิตร์, 2543) ญาติผู้ป่วยบางคนจึงไม่กล้าแตะต้องตัวผู้ป่วยหรือเครื่องมือเนื่องจากกลัวว่าจะเกิดอันตรายต่อผู้ป่วยได้ (ปราณี, 2543) การให้ญาติมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยเหล่านี้ อาจเป็นการเพิ่มความเครียดให้แก่ญาติ ซึ่งจากการศึกษาของดักลาสและดาลี (Douglas & Daly, 2003) เกี่ยวกับผลกระทบทางด้านจิตใจของผู้ดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจเป็นระยะเวลาสั้น พบว่าร้อยละ 51.2 มีภาวะซึมเศร้า และร้อยละ 12.2 พบภาวะซึมเศร้าในระดับสูง ญาติผู้ป่วยจึงต้องการความช่วยเหลือ ในขณะที่พยาบาลมักมุ่งให้ความสนใจในการดูแลผู้ป่วยและทำให้ลืมคำนึงถึงความรู้สึกของญาติ ทั้งนี้จากการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ของญาติต่อการปฏิบัติของพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจของนิสากร (2545) พบว่าพยาบาลได้ปลอบโยนและให้กำลังใจเมื่อญาติเผชิญกับปัญหาในการดูแล ร้อยละ 57.1 แสดงว่าญาติอีกเกือบครึ่งหนึ่งยังขาดการดูแลปลอบโยนจากพยาบาล

การวางแผนที่ให้ญาติเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ และการให้ความช่วยเหลือแก่ญาติในบทบาทของญาติในโรงพยาบาล จึงจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจถึงความรู้สึกและปฏิกิริยาของญาติต่อการมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ เพื่อจะได้เข้าใจถึงปัญหาและสามารถตอบสนองความต้องการของญาติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจากการศึกษารายงานการวิจัยในประเทศไทยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา พบว่าการศึกษาการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยในโรงพยาบาลส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงทดลองที่นำแนวคิดการมีส่วนร่วมไปใช้ และจะเน้นศึกษาที่ตัวผู้ป่วยมากกว่าจะเจาะลึกถึงผลกระทบที่เกิดกับญาติ เช่น การศึกษาของร่มภรดา (2539) เกี่ยวกับผลของการส่งเสริมให้ญาติมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยบาดเจ็บที่ศีรษะ พบว่ากลุ่มผู้ป่วยที่ได้รับการดูแลตามปกติร่วมกับการส่งเสริมให้ญาติมีส่วนร่วมในการดูแลเกิดภาวะแทรกซ้อนน้อยกว่ากลุ่มผู้ป่วยที่ได้รับการดูแลตามปกติ การศึกษาของศิริพร (2536) เกี่ยวกับผลของการสอนโดยให้มารดามีส่วนร่วมในการดูแลบุตรป่วยที่รับไว้ในโรงพยาบาลต่อความรู้ เจตนาดี และการดูแลบุตร พบว่าความรู้ เจตนาดี และการปฏิบัติในการดูแลบุตรของมารดาที่ได้รับการสอนให้มารดามีส่วนร่วมในการดูแลบุตรภายหลังการสอนสูงกว่ามารดาที่ได้รับการสอนตามปกติ และการศึกษาของสุมนา (2541) เกี่ยวกับผลของการส่งเสริมให้ญาติมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุกะตุกสะโพกหักที่

ได้รับการผ่าตัดเปลี่ยนข้อสะโพก พบว่าผู้ป่วยสูงอายุที่ได้รับการดูแลโดยให้ญาติมีส่วนร่วมมีการฟื้นฟูสภาพหลังการผ่าตัดด้านความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันสูงกว่าผู้ป่วยสูงอายุที่ได้รับการดูแลตามปกติ เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยดังกล่าว จะมีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เป็นระบบ นั่นคือมีการกำหนดกิจกรรมการดูแลไว้ชัดเจน มีการสอน การฝึกปฏิบัติ รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผล (เนาวรัตน์, 2536; รัมภรดา, 2539; รุ่งลาวัลย์, 2543; ศิริพร, 2536; สุธมนา, 2541) แต่ในสภาพการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของญาติในโรงพยาบาลโดยทั่วไปยังไม่มีรูปแบบหรือระบบที่ชัดเจน การช่วยเหลือและส่งเสริมความสามารถของญาติในการดูแลผู้ป่วยจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเอาใจใส่ดูแลที่มีต่อญาติและผู้ป่วยของพยาบาลแต่ละคน โดยเฉพาะในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจซึ่งมีความซับซ้อน อาจจะทำให้ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการดูแล และความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยประเภทนี้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้พบว่ารายงานการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจในโรงพยาบาลยังมีน้อยและเป็นการศึกษาในต่างประเทศเท่านั้น

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจจากปรากฏการณ์จริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อทราบถึงความรู้สึกที่มีต่อการดูแลในลักษณะนี้ ทั้งในเรื่องของการให้ความหมาย การรับรู้ต่อกิจกรรมการดูแล ปัญหาและผลกระทบ ความต้องการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ โดยผู้วิจัยเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลหลากหลายเป็นธรรมชาติ และทำให้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิดที่มาจากทัศนคติตามประสบการณ์จริงได้ดีที่สุด โดยคาดว่าผลการศึกษาจะสามารถนำมาใช้ในการวางรูปแบบการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น และทำให้การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยเป็นไปอย่างมีระบบ และสอดคล้องกับความต้องการของญาติ รวมทั้งสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างพยาบาลกับญาติ อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพของการดูแลที่ผู้ป่วยจะได้รับต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อบรรยายและอธิบายประสบการณ์การมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจในเรื่องต่อไปนี้

1. ความหมายการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ
2. กิจกรรมการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ
3. ปัญหาและผลกระทบต่อญาติจากการมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ

4. ความต้องการของญาติในการให้การดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ
5. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ

คำถามหลักการวิจัย

ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจเป็นอย่างไร

คำถามการวิจัยโดยละเอียด (คำถามย่อย)

1. ญาติให้ความหมายการมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจอย่างไร
2. กิจกรรมการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจเป็นอย่างไร
3. ญาติเกิดปัญหาและได้รับผลกระทบอย่างไรบ้างจากการมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ
4. ญาติต้องการความช่วยเหลืออย่างไรบ้างในการให้การดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ
5. มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (interpretive or hermeneutic phenomenology) ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวคิดของความเป็นบุคคล (person) โดยเชื่อว่าบุคคลให้คุณค่าหรือความหมายแต่ละเรื่องไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การดำเนินชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อม (being-in-the world) รวมทั้งภูมิหลัง อายุ การศึกษา ภาษา วัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม โดยมีการเชื่อมโยงประสบการณ์ในอดีตเข้ากับประสบการณ์ใหม่ เพื่อที่จะรับรู้และให้ความหมายกับประสบการณ์ครั้งใหม่ (hermeneutic circle) และมีการเชื่อมโยงความหมาย (the fusion of horizons) ในมุมมองของนักวิจัย รวมทั้งความรู้และสิ่งต่าง ๆ จากการศึกษาที่ค้นพบนั้นกับผู้ใช้ข้อมูล โดยแลกเปลี่ยนและขยายความคิดเห็นต่อกันเพื่อให้สิ่งที่ศึกษาหรือข้อมูลที่ค้นพบนั้นเกิดความหมายและความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลโดยไม่เกิดความลำเอียง โดยเชื่อว่าภาษาเป็นสื่อกลางสำคัญที่จะสื่อความหมายให้เข้าใจปรากฏการณ์นั้น ๆ ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ที่ต้องการทราบประสบการณ์การมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ อะไรคือประสบการณ์

ที่เขาได้รับ และเขาให้ความหมายต่อประสบการณ์นั้นอย่างไร ซึ่งบุคคลแต่ละคนอาจให้ความหมายต่อประสบการณ์ที่เขาได้รับแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม ภาษา ภูมิหลัง หรือวัฒนธรรมที่สืบทอดและติดตัวบุคคลนั้นมาตั้งแต่กำเนิด ดังนั้นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้จึงต้องศึกษาประสบการณ์ของบุคคลตามสภาพความเป็นจริงในบริบทของคน ๆ นั้น ซึ่งการใช้การสัมภาษณ์จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายและบรรยายประสบการณ์ออกมาเองในสิ่งที่เขาให้ความหมายให้คุณค่าและความสำคัญจากประสบการณ์ที่เขาได้รับ ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลหลากหลายเป็นธรรมชาติ และทำให้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิดที่มาจากทัศนะของญาติตามประสบการณ์จริงได้ดีที่สุด

ซึ่งกรอบแนวคิดนี้จะใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์การวิจัยเท่านั้น แต่ไม่ได้ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการควบคุมผลการวิจัย

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ หมายถึง ผู้ป่วยที่แพทย์รับไว้รักษาในโรงพยาบาลและอยู่ระหว่างการใช้เครื่องช่วยหายใจทุกชนิดในหอผู้ป่วยอายุรกรรมและศัลยกรรม

ญาติ หมายถึง บุคคลหลักที่ทำหน้าที่ในการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลที่กระทำต่อผู้ป่วยโดยตรง เช่น การอาบน้ำทำความสะอาดร่างกาย ดูแลสุขวิทยาส่วนบุคคล ช่วยแต่งตัว ป้อนอาหารหรือให้อาหารทางสายยาง ช่วยในการขับถ่าย จัดเตรียมให้ผู้ป่วยรับประทานยา เป็นต้น โดยใช้เวลาในการดูแลอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องมากกว่าบุคคลอื่น ในขณะที่ผู้ป่วยใช้เครื่องช่วยหายใจในหอผู้ป่วยศัลยกรรมและอายุรกรรม

ประสบการณ์การมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ หมายถึง การรับรู้ของญาติต่อพฤติกรรมใด ๆ ที่ญาติปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือและดูแลผู้ป่วยทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ในขณะที่ผู้ป่วยได้รับการรักษาด้วยการใช้เครื่องช่วยหายใจในโรงพยาบาล

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาประสบการณ์การมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากญาติที่ให้การดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจในหอผู้ป่วยศัลยกรรมและหอผู้ป่วยอายุรกรรมของโรงพยาบาลมหาราชนครศรีธรรมราช ซึ่งมีประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจมาแล้วอย่างน้อย 2 สัปดาห์ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม 2546-เดือนพฤษภาคม 2547

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการปฏิบัติการพยาบาล ที่มุ่งเน้นการพยาบาลแบบองค์รวม ในการให้การดูแลครอบครัว ญาติ หรือผู้ดูแลที่ต้องดูแลช่วยเหลือผู้ป่วยต่อไป
2. เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนเพื่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ ให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของญาติอย่างแท้จริง
3. เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมศักยภาพของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ
4. เพื่อเป็นข้อมูลให้ผู้บริหารในการพัฒนารูปแบบการดูแลโดยให้ญาติมีส่วนร่วม
5. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้ดูแลผู้ป่วยในบริบทอื่น ๆ เช่น การส่งเสริมความสามารถของญาติในการดูแลผู้ป่วยที่ใช้เครื่องช่วยหายใจ เป็นต้น